

Nors patys romai dažnai sako, kad pavadinimas nėra toks svarbus, tačiau geriau pagalvoję jie sako: apie čigonų teises nekalbama, o romų teisės - pabrėžiamos. Tik kas iš tų teisių, jei negali jomis pasinaudoti. Kaip pasinaudoti teise į informaciją, jei nemoki skaityti ir nežinai, kaip užpildyti paraišką?

Kaip pasinaudoti teise į socialinį būstą, jei neužtenka pajamų užmokėti už komunalines paslaugas? Kaip pasinaudoti teise į susivienijimus ir asociacijas, jei nėra, kas tvarkytų organizacijos dokumentus? Kas iš tų teisių, kai populiariau pabrėžti pareigas.

Viena vertus, romai, kaip ir visi kiti piliečiai, turi tokias pat teises ir atrodo, kad jie yra lygūs visiems kitiems. Kita vertus, reikia nemažai pastangų, kad suvoktume, jog ta romų dalis, kuri gyvena skurde, neturi išsilavinimo ir neturi darbo, turi per mažai žinių savo teisėmis pasinaudoti. Kitaip tariant, kasdienių problemų ratas apriboja galimybes, kurias žmogus pajėgia realizuoti keisdamas savo gyvenimą. Dėl daugiopų problemų ir marginalizacijos - darbo rinkos, švietimo sistemos, viešųjų paslaugų srityse - mažai tikėtina, kad romai patys, visuomenės niekinami ir valstybės neremiami, įveiks atskirtį.

Po penkiolikos metų...

Penkiolika nepriklausomybės metų nedaug tepaveikė romų gyvenimo sąlygas. Romams šie metai tikrai nedaug skiriasi nuo ankstesnių: visuomenei keičiantis, atskirtis išlieka, o valstybės pastangos siekiant romų integracijos nėra sėkmingos. Daugelis sutinka, kad romų problemos, ypač narkotikų prekyba, yra ypatingos. Tačiau stebėtinai mažai svarstoma apie nepalankias sąlygas, kuriose gyvenantys žmonės imasi problemiškos veiklos. Viena vertus, suvokiama, kad žmogus gyvenime atsižvelgia į savo galimybių visumą. Daug kalbama apie įvairiausių veiksmus, kurie, pavyzdžiui, paskatins žmones mokėti arba vengti mokesčių, imti paskolas arba jų neimti, gerti Lietuvos kaime arba emigruoti, siekti Europos fondų paramos arba jos neįsisavinti, ir t.t. Kita vertus, vengiama pripažinti, kad romai gyvena uždarame mažesnių galimybių lauke, suverčiant jiems visą atsakomybę už nesėkmes.

Žmogaus teisių stebėjimo instituto (www.hrmi.lt) paskelbto tyrimo apie romų padėtį duomenimis, beveik pusė šiandieninės Lietuvos romų bendruomenės jaunesni nei 20 m. amžiaus. Taigi išsilavinimas, taip pat ir įsidarbinimas yra ypač svarbūs romų bendruomenės raidai. Tai taip pat reiškia, kad didelę romų bendruomenės dalį išugdėme patys - jau nepriklausomoje Lietuvoje. Dauguma jų nebaigė mokyklos ir vargu ar buvo padaryta viskas, kad jie mokytųsi. Pasitaiko, kad patys mokytojai sako: „Et, išmoks skaityt ir rašyt, ir jiems užteks“.

Tik nedidelė romų jaunuolių dalis gerai kalba lietuviškai. Palyginti su kitomis mažumomis, kurių jaunimas lietuviškai moka geriau negu vyresnioji karta, tai - atvirkštinė tendencija, rodanti gilėjančią romų atskirtį. Nė vienoje gyventojų grupėje nėra tiek neraštingų žmonių kaip tarp romų.

Tarp romų, palyginti su visais šalies gyventojais, maža dalis vyresnio amžiaus žmonių (vyresnių nei 60 m.). Mažesnė gyvenimo trukmė - reikšmingas rodiklis, sakantis, kad romų gyvenimo kokybė daugelyje sričių išties prastesnė nei kitų šalies gyventojų.

Romams aktuali net elementari sveikatos priežiūros pagalba ir švietimas. Dėl įvairių priežasčių ne visi kreipiasi į polikliniką: kartais neturi asmens dokumentų, kartais - socialinio draudimo, kartais - pavyzdžiui, narkotikų vartotojai, besikreipiantys į specializuotas įstaigas, susiduria su priešiška kitų pacientų reakcija. Narkomanijos mastas tai išpučiamas („visi jie priklausomi“), tai mistifikuojamas („čigonai patys nevaruoja, tik kitus ant adatos sodina“). Vilniaus priklausomybės ligų centro duomenimis, pastaraisiais mėnesiais apie keturis su puse šimto gyventojų turinčioje Kirtimų romų gyvenvietėje buvo mažiau nei dvidešimt vartotojų, kurių daugumai buvo teikiama medikų pagalba.

Kritiška romų būstų padėtis. Kirtimuose iki šiol nėra jokios aiškios gyvenvietės pertvarkymo perspektyvos. Pasitaiko proginių Vilniaus savivaldybės atstovų pasisakymų žiniasklaidoje, tačiau jokie dokumento apie nuoseklų veiksmų planą nėra. Kalbos apie socialinį būstą yra tuščios, kadangi skurdžiausiems romams neužteks pajamų susimokėti už komunalines paslaugas. Kirtimuose paprastai reikia susimokėti tik už elektrą ir vandens kolonėlę, tad būsto išlaikymo išlaidos mieste yra didesnės nei savo name Kirtimų gyvenvietėje. Socialinės pašalpos, gaunamos vaikų auginimui, kai kuriais atvejais būtų pakankamos butui išlaikyti, tačiau jokia būdu negalima rekomenduoti, kad vaikų raidai skirtos lėšos būtų išleistos kitiems tikslams.

Nejaugi valstybė, turinti didelio masto socialinės pagalbos mechanizmus, valdanti darbo biržas ir vykdanči pensijų reformas, nepajėgi padaryti įtakos vos trijų tūkstančių asmenų bendruomenei?

Kartais atrodo, kad tiesiog nežinoma, nuo ko pradėti, su kuo bendrauti, dėl ko tartis. Abi pusės prieš save mato ne patikimą partnerį, o priešininką. Kelios pagarsėjusios Vilniaus savivaldybės akcijos Kirtimų tabore nepasitikėjimo sieną tik padidino.

Tarpusavio (ne)pasitikėjimas

Tarpusavio pasitikėjimas yra vienas esminių veiksnių siekiant, kad ir romų, ir ne romų pastangos veiktų ne priešingomis kryptimis, o papildytų vienas kitas. Tačiau pasitikėjimą reikia laimėti ir nėra paprasta jį išlaikyti. Neradus tinkamo bendravimo su romais modelio ar susiklosčius įtampai, įprasta suversti kaltę tik romams, jų nenorui ar nemokėjimui deramai elgtis. Kartais paaiškinimai „randami“ tradicinėje romų kultūroje, svarstant apie uždara bendruomenių pobūdį, nenorą integruotis, ir pan. Turimų duomenų analizė paneigia nuomonę apie romų „nenorą integruotis“. Dauguma romų norėtų, kad vaikai mokytųsi bendroje mokyklose, ir nemano, kad jiems reikėtų atskiros mokyklos; dauguma norėtų dirbti, jei tik būtų galimybė.

Beveik nesvarstoma, kokios yra išorinės sąlygos, kuriose formuojasi romų požiūris. Visų pirma, dėl izoliacijos ir žemo raštingumo romus pasiekia mažai aktualios informacijos. Antra, palyginti žemas išsilavinimas riboja galimybes susivokti informacijoje, atsirinkti, kas aktualu, kas patikima, o kas - ne. Trečia, dėl atskirties, palyginti su vidutiniu Lietuvos gyventoju, romų ryšių (pažinčių, giminių) ratas siauresnis, uždaras, ne toks įvairus. Todėl jie turi mažiau galimybių tartis, teirautis arba pasiremti tais, kuriais tiesiog pasitiki. Priekaištaujantys romams dažnai neįvertina, kokią reikšmę kasdienėje praktikoje turi neformalūs ryšiai ir naudojimosi viešąja infrastruktūra patirtis.

Laimėti romų pasitikėjimą yra ne tiek pačių romų uždavinys, kiek iššūkis tiems - ir romams, ir neromams - kurie nori pakeisti esamą padėtį. Kita vertus, reikia suprasti ir tokio iššūkio sudėtingumą: visi, kurie dalyvauja sprendžiant romų problemas koku nors organizuotu būdu, susiduria su apribojimais. Valdininkai, gydytojai, mokytojai, policininkai ir net projektų vykdytojai ar savanoriai turi laikytis profesinės etikos ir nesiremti permainingomis emocijomis.

Net išankstinių teigiamų nuostatų vedamas žmogus kartais patiria frustraciją. Nereta situacija, kai sakoma: „aš iš savo pusės padariau viską, o ką jie padarė?“, „mes į juos žiūrime kaip į žmones ir stengiamės dėl jų, tad tegu ir jie mus gerbia kaip žmones“. Stebėtojo moraliniai sentimentai tokiu atveju dažniausiai skiriami taip sakančiajam (juolab kad antra pusė, t.y. romai, retai turi progos būti išklaudyta), ir tada linkstama įžvelgti pačių romų kaltę dėl nesugebėjimo susitarti.

Daugelis valstybės tarnautojų, susiduriančių su romais, tik atlieka savo pareigas, o ne teikia asmenines paslaugas, todėl neturėtų jaustis pernelyg nuskriausti, jei žmogiškasis kontaktas ne visada pakankamai šiltas. Reikėtų siekti ne asmeninio dėkingumo iš romų, o bent nedidelio postūmio, kad pasikeistų romų gyvenimo sąlygos, kad būtų paremtas kiekvienas geras pavyzdys.

Vargu ar kas tikisi, kad romų problemos išsispres iškart. Tačiau pakeisti galima kur kas daugiau, negu mums dažnai atrodo.

OMNI naujienos

"OMNI Laikas" el. paštu. Užsisakykite čia - <http://omnitel-laikas.zinios.lt>

"OMNI Laiko" naujienas galima rasti WAP'e adresu <http://wap.omni.lt>

Cituojant "OMNI Laiką", būtina nurodyti šaltinį: www.omni.lt.